

SARS YI PHAKELA NSALO WA XIBALO WA R18 BILLION

Tshwane, 12 Hukuri 2025 – Vukorhokeri bya Xibalo bya Afrika-Dzonga (SARS) byi amukela Xitatimente xa Pholisi ya Mpimanyeto wa Nkarhi wa le Xikarhi (MTBPS) lexi andlariweke ePalamente namuntlha hi Holobye wa Timali, Ttn Enoch Godongwana. Holobye u pfuxetile mpimaniso wa mali ya tiko ya xibalo ya nete ya Mpimanyeto wa 2025 ku sukela eka R1 985. 6 billion ku ya eka R2 005.3 billion.

Khomixinara Edward Kieswetter u humeserile ehandle nseketelo wa SARS wa xitatimente xa Holobye, lowu kombisaka xifaniso xa ndlela xo vonaka na ntiyiso eka ku yisa mahlweni ka nkwama wa Afrika-Dzonga. "MTBPS yi kombisa matshalatshala mo tiya ku tiyisa ntiyiselo wa swa ikhonomi ya tiko. SARS yi tinyiketerile ku seketela swikongomelo leswi hi ku kongomisa eka nhlengeleto wa xibalo wa vuentsi, vulandzelelanawu lebyi antswisiweke na mfambiso wa nxaviselano hi ku tirhisa tshalatshala leri nga ncinceku, tirhelo ro hlawuleka, na vuantswisi," ku vurile Kieswetter.

Hi ti 30 Ndzati 2025, SARS yi hlengelletile nete ya xibalo ya R927.7 billion, leyi susiweke eka mihlengeleto ya giroso ya R1 257.6 billion na tihakelo ta R232.9 billion. Leswi swi fungha nkulo wa lembe-eka-lembe wa R78.6 billion na nsalo hinkwawo wa R18 billion ehenhla ka mipimaniso leyi kandziyisiweke, ku leyi kombisaka ndlela yo tshembisa eka hafu ya vumbirhi ya lembeximali. Kwalomuya ka 50% ya matirhelo mo antswa ku tlula lama pimanisiweke ma tile ku suka eka matshalatshala ma vulandzelelanawu.

Phurogireme ya vulandzelelanawu ya SARS yi ya emahlweni yi phakela mivuyelo. Eka nkarhi wo fana, SARS yi hlayisile R131.6 billion ku suka eka migingiriko ya vulandzelelanawu, ku ya ehenhla ku suka eka R122.6 billion eka lembe leri nga hundza. Mihlengeleto ya xikweleti yi fikelerile eka R47.1 billion, engetelo wa R3.3 billion (7.5%), ku tiyisa hi vuntshwa ku hoxa xandla ka SARS eka nkwama wa rixaka.

Kieswetter u nyika ku humelela ka SARS eka tshalatshala ra vatirhi va yona na vahakelaxibalo lava landzelerisaka. "Endzhaku ka tinomboro leti i vatirhi va SARS lava tinyiketeleke lava tirhaka timiliyoni ta swilo leswitsongo masiku hinkwawo, na vahakelaxibalo vo tala lava landzelerisaka lava ku hoxa ka vona ku endlaka ku humelela loku ku humelela. Vutinyiketeri bya vona i ku pfuna ku tiyisa mbonako wa swa timali wa Afrika-Dzonga no aka matimba ma nkarhi lowu taka. Mivuyelo leyi yi

seketela ku tirha hi ku hetiseka ka SARS eka nhlengeleto wa xibalo naswona ku kahle eka mbonako wa swa timali ta tiko, u engeterile.

Ku aka eka matimba lama, nhlengeleto wa xibalo wu kombisile ntiyiselo eka mikhetekanyo leyikulu ya xibalo. Mihlengaleto ku suka eka Xibalo xa Malinghena xa Tikhampuni (CIT), PAYE, Xibalo xa Tidivhidende, VAT ya laha Kaya, Levhi ya Mafurha yo Angarhela (leyi Tundziweke), ku katsa tihakelo ta vuyiselo wa VAT leti a ti ri ehansi ka leti pimanisiweke, ti tirhile swinene ku tlula leswi a swi languteriwile xiswona hi ndlela yo ka yi nga cinci, ku tiyisisa xiave xa SARS xo hlayisa ntshamiseko wa swa timali.

- **Xibalo xa Malinghena xa Tikhampuni (CIT):** Tihakelo ta Xibalo xa Nkarhinyana ta CIT ta lembe ku fikela sweswi ti ve ntsengo wa R164.5 billion, leti kuleke hi R14.2 billion (9.5%) no tlula mipimaniso leyi kandziyisiweke hi R4.7 billion (3.0%). Mihlengaleto yi ndlandlamuxiwile hi SARS loko yi tshahile Ndzimana 19(3) leyi tshoveleke R10.0 billion yo engetelela. Vahoxaxandla lavakulu ku ve tikhampuni eka tisekithara ta Mugodi na Timali. Sekithara ya Migodi yi ya emahlweni yi hlangana na mitlhontlho ya nkoka hikwalaho ko olova ka mixavo ya swixavisiwa swa phaladiyamu, nhumbu ya nsimbhi na malahla. Ku tlakuka no chika ka mixavo leyi swi khumba mbhindzulo wa tikhampuni leswi fikeleriseke eka ntshikelelo wo ya ehansi eka tihakelo ta nkarhinyana ta CIT.
- Mihlengaleto ya **PAYE** ya R371.0 billion yi rhekhodile nkulo wa R30.9 billion (9.1%) ehenhla ka lembe leri nga hundza no tlula mipimaniso leyi kandziyisiweke hi R3.2 billion (0.9%). Nkulo wa lembe-eka-lembe wu fambisiwile swinene hi tihakelo ku suka eka vathori eka tisekithara ta Timali na Vaaki. Miringanyeto ya xibalo yi tivisiwile eka Mpimanyeto wa 2025 a yi katsangi mihundzuluxo ya inifulexini eka swiangi swa xibalo xa PIT na timalintlheriselo; matshalatshala ma languteriwile ku tshovela R16.7 billion eka lembe ro helela. Eka hafu yo sungula ya lembe, mihlengaleto ya PAYE ku suka eka mihumeso ya Potombirhi yi seketeriwile hi giroso hinkwayo ya humeso wa R18.2 billion na mitsengo leyi hakerisiwaka xibalo ya nkoka wa R5.2 billion.
- **Mihlengaleto ya xibalo xa tidivhidende** yi ve ntsengo wa R22.3 billion, no kula hi R5.3 billion (31.0%) ehenhla ka lembe leri nga hundza no rhekhoda nsalo wa R4.6 billion (25.7%) ehenhla ka mipimaniso leyi kandziyisiweke.

Leswi swi katsile hakelo ya nkarhi wun'we ya nkoka ya R1.4 billion, lokohiletlhelo swifambisikulu swa nkulo lowu ku ve tisekithara ta Timali, Vutumbuluxi, na Holiseli na Nxaviso.

- Mihlengeseleto ya **VAT ya laha Kaya** yi ve ntsengo wa R292.7 billion, leyi kombiseke engetelo wa lembe-eka lembe wa R21.1 billion (7.8%). Leswi swi fambisiwile swinene hi nkulo eka tisekithara ta Timali, Holiseli na Nxaviso, na Vutumbuluxi, no hungutiwa hi xiphemu hi sekithara ya Vutleketli. Lembe leri ku fikela sweswi, mihlengeseleto ya VAT ya laha Kaya yi tlurile mipimaniso leyi kandziyisiweke hi R5.2 billion (1.8%).
- VAT ya ntundzo yi tirherile ehansi swinene hi R3.7 billion hi mhaka ya nkulo wa le hansi eka nkoka wa mitundzo wa 1.2%, leyi a yi languteriwile ku kula hi 5.4% eka lembe ro hehela.
- Tihakelo ta **mivuyiselo ya VAT** leyi nga hansi ka leyi a yi languteriwile, yi ve R183.9 billion, kumbe engetelo wutsongo wa R0.2 billion (0.1%) ku suka eka lembe leri nga hundza. Mbuyelo lowu wa kahle i mbuyelo wa xikongomiso lexi yaka emahlweni eka matshalatshala ma SARS mo lwa na swikoxo swa vuyiselo swa vuxisi na leswi nga pfumeleleriwangiki. Vufambisi bya nxungeto wa vuyiselo byi hoxile xandla swinene eka antswiso wo tiya eka Nete hinkwayo ya xibalo xa VAT.
- Mihlengeseleto ya **Levhi ya Mafurha yo Angarhela** ya R44.7 billion a yi ri R2.1 billion (5.0%) ehenhla eka lembe leri nga hundza no tlula mipimaniso leyi kandziyisiweke hi R2.3 billion (5.3%). Mitiviso ya mafurha ya Dzivamisoko ku fikela Ndzati 2025 yi rhekhodile ntsengo wa nete ya nkulo wa lembe-eka-lembe wa 2.1% (241.9 million wa tilitara) eka mpimo. Mitiviso ku suka eka vatundzi yi engetelekile hi 133.1% (3 605.3 million ya tilitara) naswona yi susiwile hi xiphemu hi mitiviso ku suka eka vatumbuluxi a laha kaya, leyi khwanyaneke lembe-eka-lembe hi 39.0% (3 363.4 million wa tilitara).

Misalo eka swikumiwa swa xibalo leswi nga laha henhla yi susiwile hi xiphemu hi mihlengeseleto ya le hansi ka leyi a yi languteriwile ku suka eka swibalo swa Nkarhinyana swa PIT, Mihlahluvo ya PIT, na swibalo swa Khasitomo; ku katsa na tihakelo ta mivuyiselo ya PIT leti nga ehenhla ka leti a ti languteriwile:

- Mpimaniso lowu kandziyisiweke wa 2025/26 wa **Xibalo xa Nkarhinyana xa PIT** i R51.5 billion, na lembe ro helela leri kongomiseke eka mpimo wa nkulo wa 19.1% ehenhla ka lembe leri nga hundza. Mihlengeleto ya lembe ku fikela sweswi ya R17.4 billion yi rhekhodile nkulo wa R1.5 billion (9.4%) ehenhla ka lembe leri nga hundza no kayivela ka mipimaniso leyi kandziyisiweke hi R5 billion (8.2%).
- Mihlengeleto ya xibalo ya nhlahluvo ya PIT ya R9.9 billion yi rhekhodile nkulo wa R0.4 billion (3.8%) ehenhla ka lembe leri nga hundza no kayivela hi R1.1 billion (9.7%). Nkulo a wu fambisiwa ngopfungopfu hi sekithara ya Vaaki no susiwa hi xiphemu hi nkhwanyano eka sekithara ya Migodi.
- **Mipimaniso ya lembe ro helela ra 2025/26 eka swibalo swa nxaviselano wa Khasitomo** a yi ri R360.6 billion, leyi lavaka mpimo wa nkulo wa lembe-eka lembe wa 5.5%. Hi ti 30 Ndzati 2025, mihlengeleto yi tshoverile R156.7 billion, leyi kombiseke nkulo wa le hansi ku tlula lowu a wu languteriwile wa R5.0 billion (3.3%), lowu fambisiweke ra masungulo hi VAT ya Ntundzo ya R2.7 billion (2.3%) na Mixakaxibalo ya Khasitomo ya R2.3 billion (7.2%). Lembe leri ku fikela sweswi, mihlengeleto yi kayiverile loko swi ta eka mipimaneto yo kandziyisiwa hi R3.4 billion (-2.1%), ngopfungopfu hi kwalaho ka nkayivelo eka VAT ya Ntundzo, naswona yi hungutiwile hi nsalo wa mihlengeleto ya xikweleti xa Mixakaxibalo ya Khasitomo.
- **Mivuyiselo ya PIT** ya R32.2 billion yi rhekhodile nkulo wa R4.5 billion (16.2%) ehenhla ka lembe leri nga hundza no tlula mipimaniso leyi kandziyisiweke hi R1.4 billion (4.4%).
- **7.3 million ya mitlheriso ya PIT** yi amukeriwile (loko ku fananisiwa na 6.6 million eka nkarhi wo fana eka lembe leri nga hundza). Ya leyi, 5.7 million ya mitlheriso yi hlalulwiwile hi ndlela leyi tiendlekelaka loko ku fananisiwa na 4.8 million eka lembe leri nga hundza 4.6 million ya mitlheriso yi fikelerisile eka mihlahluvo ya xikweleti leyi veke ntsengo wa R31.2 billion, ku fikelela mpimo wa lembe leri nga hundza kambe yi kombisa engetelo wa R1.9 billion hi nkoka.

Khomixinara Kieswetter u tiyisisile nakambe vutiyimiseri bya SARS ku aka vandla ro tlhariha, ximodeni leri simekiweke eka xindzhuti na ntshembo. "Xiave xa hina xi fikelela eka ku tlula nhlengeleto wa xibalo; hi hetisisa swikongomelo swa swa timali ta rixaka

exikarhi ka mitlhonthlo leyi phikelelaka yo fana na xikweleti, vupfumalantirho na nkandzingano. Laha mfumo wu tiseketeleke hi mali ya tiko ya xibalo ya kwalomuya ka 90% ya mitirhiso ya mali, mfambiso wa xitirhisiwa xa laha kaya wa matimba wu na nkoka ku sirhelela xindzhuti xa swa timali no hunguta vutiseketeri eka timali ta le handle".

Ku hatlisisa mivuyelo leyi eka Mpimanyeto wa 2025, Holobye Godongwana u averile R7.5 billion eka SARS ehenhla ka Rimba ra Ntirhisamali ra Nkarhi wa le Xikarhi (2025/2026; 2026/2027; 2027/2028).

SARS yi fambisa Vulawuri bya Xibalo bya 3.0, qhinga ra ximodeni leri kongomiseke eka ku hlukisa pulatifomo leyi hlanganisiweke hi dijitali, vutlhari lebyi nyikiweke matimba hi sayense ya switiviwa leyi tlakusiweke. Endlelo leri ri katsa tiphurojeke ta nkarhi lowu taka ta nhungu:

- Ku tlakusa vutivi bya vatirhi ku tshama va ringanerile eka misava ya nkarhi lowu taka eka nkarhi wa vutlharinkantumbuluko.
- Ku tumbuluxa sisiteme ya vutitivisi bya dijitali byo hlawuleka ku antswisa xindzhuti no olovisa mpasiso.
- Ku tumbuluxa phothali ya akhawunti ya muhakelaxibalo leyi koxometiweke ku kotisa vatirhi ku tirhela vahakelaxibalo ku antswa.
- Ku endla ximodeni pulatifomo ya vufambisi bya kheyisi lebyi tlhariheke swinene, lebyi dzimiweke eka sayense ya switiviwa na vutlharinkantumbuluko.
- Ku dzima modele wa vutlandzelelanawu lowu fambisanaka na enthithi eka pulatifomo ku fambisa ntshunelo ku suka eka ku phurofayila nxungeto lowu seketeriweke hi ntiviso, ko hlama ku ya eka ku phurofayiliwa ka nxungeto ko lawula hi nkarhi wolowo.
- Ku aka sisiteme ya hakelo ya xikan'wekan'we (eka vutirhisani na Bangikulu ya Afrika-Dzonga) ku engetela xindzhuti xa hakelo hi ku tirhisa nkatso wa swa timali lowukulu no hunguta ntirhiso wa mali.
- Ku endla ximodeni eka vulawuri bya makumu-eka-makumu bya VAT
- Ku endla ximodeni eka switirhisiwa swa vulawuri swa ekisayizi na khasitomo ya swa thekinoloji na xivumbeko.

Ikhonomi leyi nga riki enawini yi andzile eAfrika-Dzonga. Hi 1994, ikhonomi leyi nga riki enawini yi pimanetiwele ku tihlamulela kwalomuya ka 4% ya GDP ya tiko. Nomboro leyi sweswi yi vikile hi milavisiso yo hambanahambana, ku va yi kurile yi va nomboro yo tlhandlekelana ya le xikarhi ka 10% - 15% ya GDP hi 2024. Lowu i mpimo wa xiyimo xa le henhla lowu nga amukelekiki eka ikhonomi ya rixaka ra hina naswona wu fanele wu hlangana na matshalatshala ma xihatla no tinyiketela ku tlherisela nkucetelo wa wona. Migingiriko leyi nga riki enawini eka fole na tisigarete, xihoko na vukanganyisi bya mafurha, vuencenyeti, migodi leyi nga riki enawini, na ngungumeriso wa nsuku na swicelwa swin'wana i xiendlo xa vukarhi eka xihumelelo lexi.

SARS yi ta ya emahlweni yi tirha ku hunguta vuxisi bya nkambelankoka no boxa rifumo leri nga hlamuselekiki hi le tlhelo ku hlanganisiwa ikhonomi leyi nga riki ya mfumo eka rimba ra xibalo hi ku anama. Nhlango wu tshama wu tiyimiserile ku kuma ndzinganiso exikarhi ka vukorhokeri byo hlawuleka, nsirhelelo wa timfanelo ta vahakelaxibalo na nsindziso wa vutihlamuleri laha swi faneleke. Ku humelela ka tiko ra hina ku ya hi matshalatshala ya hina ku tirhana swinene na ntungu wa ikhonomi leyi nga riki enawini. A swi vuriwi leswaku hi lwile naswona hi ta ya emahlweni hi tiyisa nyimpi ehenhla ka ntundzo lowu wu tikaka ikhonomi ya hina.

Khomixinara Kieswetter u yisile ku khensa ka yena eka vatirhi va SARS va 14 000 mayelana na vutinyiketeri bya matimba na phurofexinalizimi. U vurile leswaku "ntirho lowu hi wu endlaka tanihi SARS wu na nkucetelo wo cinca eka lava nga eka nxungeto swinene eka vaaki va hina no hetisisa vutinyiketeri bya hina eka tirhelovutinyiketeri leri hi ri tirhelaka. U tlhele a khensa vahakelaxibalo, na vakhumbeki van'wana mayelana na ku hoxa xandla ka vona eku pfuneni ka tiko ra hina ku fikelela vutinyiketeri bya rona eka vaaki va rona hinkwavo.

Mayelana na vuxokoxoko hi xitalo, u komberiwa ku tihlanganisa na SARS hi ku tirhisa SARSMedia@sars.gov.za.